

**ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА ІСПАНІЇ, ЇЇ СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ
В РОКИ КРИЗИ КОНСТИТУЦІЙНО-МОНАРХІЧНОГО ЛАДУ (1918 – 1923 РР.)**

У статті аналізуються особливості іспанського парламентаризму та партійно-політичної системи в період кризи конституційно-монархічного режиму. Досліджуються програми та соціальна база партій і рухів, співвідношення сил на внутрішньополітичній арені.

Ключові слова: анархо-синдикалізм, кортеси, консерватори, ліберали, комуністи, республіканці, криза конституційно-монархічного режиму.

У першій чверті ХХ ст. Іспанія переживала глибоку внутрішньополітичну кризу, яка характеризувалась політичною та соціальною нестабільністю. Майже 150 років – від початку ХІХ і до середини ХХ ст. – політична історія Іспанії зводилась до відчайдушної боротьби між традиціоналістами і реформаторами. Як відомо, розвиток країни передовсім залежить від того, наскільки ефективною і організованою є її політична система, від балансу і авторитету політичних сил, відповідності діючої влади потребам та вимогам суспільства.

Метою даної статті є аналіз ряду особливостей партійно-політичної системи Іспанії в період кризи конституційно-монархічного ладу (1918–1923 рр.). Автор ставить завдання дослідити співвідношення сил на внутрішньополітичній арені, програми та соціальну базу партій і рухів, з'ясувати особливості іспанського парламентаризму та причини його неефективності й кризи.

Проблема, порушена в даній статті, залишається недостатньо розробленою в українській історіографії, знайшовши висвітлення в працях загального та біографічного характеру [1; 2]. Окремі аспекти даної проблеми досліджуються в загальних працях радянських істориків-іспаністів І. Майського, Х. Гарсія, Х. Марія Галана, С. Варги, М. Мещерякова, Л. Пономарьової [3 – 9]. Проте рівень ідеологічної заангажованості даних досліджень є досить високим, що вимагає їх ретельного переосмислення. Праці ж сучасних російських дослідників В. Бернекера, Т. Алексеевої, С. Данілова, Г. Волкової, А. Дементьева є більш об'єктивними, проте досліджувана нами проблематика розглядається в них дотично, в контексті інших загальних питань [10 – 13]. Зарубіжна історіографія, зокрема іспаномовна, зосереджена на з'ясуванні статусу окремих політичних партій та діяльності їхніх лідерів на внутрішньополітичній арені [14 – 18].

На початку ХХ ст. центральною проблемою Іспанії, що позначилась на всіх сторонах життя країни була її загальна економічна відсталість порівняно з провідними європейськими державами. Іспанія являла собою державу з екстенсивним сільським господарством, слаборозвинутою промисловістю та низьким рівнем життя населення. Іспанські міста розвивались повільно, тому країна за складом населення та його світорозумінням залишалась сільською, аграрною. Це призвело до того, що іспанська буржуазія відрізнялась економічною слабкістю, соціальною неоднорідністю та низьким рівнем політичної свідомості. Ситуація ускладнювалась наявністю низки невирішених проблем, успадкованих з минулого століття. Серед них особливої гостроти набула аграрна проблема. Найхарактернішою рисою іспанського сільського господарства було існування поряд з великими латифундіями дрібних ділянок землі, які належали селянам. Так 0,5% магнатів володіли 41% оброблюваних земель, а на 96% селян припадало лише 32% приватної землі [1, с. 102]. Значна частка іспанських селян були безземельними, тому в сільській місцевості були широко розповсюджені різноманітні форми оренди та суборенди, більшість яких не змінювались із часів середньовіччя і були за своєю суттю справжньою кабалою. Дане явище було найбільш характерним для відсталих районів півдня Іспанії: Андалусії, Естремадури, Мурсії. На господарство країни згубно впливав і той факт, що слаборозвинута іспанська промисловість перебувала в залежності від розвинутих капіталістичних країн: Англії, Німеччини, США. Загальна сума іноземних капіталів в Іспанії на початку 20-х рр. ХХ ст. перевищувала 1277 млн. песет [6, с. 9]. Через слабкість національного капіталу і збереження напівфеодальних відносин гальмувався капіталістичний розвиток країни, що позначилось і на структурі зовнішньої торгівлі, в якій переважав увіз готових виробів. Щоб захистити свої товари від іноземної конкуренції, Іспанія стала проводити різку протекціоністську політику, але ситуація залишалась незмінною [7, с. 18]. Становище ускладнювалось ще й економічною кризою, оскільки після закінчення Першої світової війни

.....
спостерігався значний спад виробництва, масове безробіття, інфляція. Різне збільшення експорту продовольства призвело до дефіциту продуктів першої необхідності на внутрішньому ринку та зростання цін. Рівень безробіття в країні перевищив 12 відсотків [1, с. 107]. Сукупність усіх вищезгаданих економічних та соціальних проблем доповнювалась картиною кризових явищ та застійних процесів у політичній системі держави.

У країні діяла Конституція 1876 р., яка закріплювала принципи розподілу і співпраці влади. За нею Іспанія проголошувалась спадковою конституційною монархією [11, с. 60–61]. Законодавча влада розподілялась між монархом і двопалатним парламентом – кортесами. Члени нижньої палати – Конгресу депутатів – обиралися прямим голосуванням терміном на 5 років з правом переобрання. Члени ж вищої палати, Сенату, ділились на три категорії: сенатори «за соціальним статусом», «пожиттеві» та виборні сенатори. До сенаторів «за становищем» належали члени королівської родини, іспанські гранди, представники церковної ієрархії та військового командування. Вони разом із «пожиттевими» сенаторами призначались королем. Виборні ж сенатори обирались терміном на 10 років державними, провінційними та комунальними органами, церквою, університетами, впливовими суспільними і підприємницькими асоціаціями [19]. Король як глава виконавчої влади здійснював свої повноваження через міністрів, яких сам призначав та звільняв. На цьому базувався його головний вплив на політичну ситуацію в країні. Король також мав право скликати і розпускати кортеси та санкціонував прийняті ними закони, володіючи при цьому правом абсолютного вето [11, с. 70 – 71]. Король був не лише главою держави, а й символом нації, Іспанії та її державності. Він представляв країну на міжнародній арені, був верховним головнокомандуючим іспанськими армією та флотом, оголошував війну і укладав мир, призначав послів і консулів [19]. Загалом політичну систему Іспанії важко назвати демократичною, адже прем'єром ставав не керівник партії, яка отримала більшість голосів на виборах, а той політичний діяч, котрий, на думку короля, найкраще підходив для цієї ролі. Отже, не парламентська більшість формувала уряд, а уряд сам мав широкі можливості для створення в кортесах «слухняної» більшості. Голова уряду мав право формувати кабінет міністрів, що не виключало активний вплив на цей процес представників олігархії, кліру та місцевих касиків. Так званий касикізм був ще одним недоліком політичної системи Іспанії і являв собою владу латифундиста, крупного підприємця, духовних осіб чи глави адміністрації в регіонах. Користуючись своїм впливом, касики часто займались політичними махінаціями, фальсифікували результати виборів. Касикізм в Іспанії слугував однією із реальних опор монархічного режиму і навіть дозволяв місцевим олігархам впливати на рішення уряду [13, с. 13 – 14].

При владі в Іспанії, починаючи з 70-х рр. XIX ст., знаходились поперемінно дві найбільш організовані загальнонаціональні партії – ліберальна і консервативна, які отримали назву «династичних». Суттєвих відмінностей між ними не існувало. І консерватори, і ліберали дотримувались поміркованого політичного курсу, підтримували монархію та проводили політику протекціонізму. Фактично це були об'єднання олігархічних груп, соціальну базу яких становили великі землевласники, аристократія, банкіри, торгово-промислова буржуазія, представники високооплачуваних професій [13, с. 12–13]. На початку XX ст., після смерті партійних лідерів Кановаса і Сагасті, посилилась внутрішньопартійна боротьба, результатом якої стало дроблення партій на окремі фракції. Даний процес зумовлювався не стільки розбіжностями керівних принципів, скільки відмінністю у виборі засобів для здійснення поставлених завдань. Не останню роль відігравали й особисті амбіції окремих політичних діячів [20, с. 179]. Політична конфронтація лібералів і консерваторів виявила невідповідність їх партійних програм реальним вимогам та потребам іспанського суспільства. У консервативній партії виділилось три основні течії: помірковані датисти (Едуардо Дато), крайні консерватори – мауристи (Антоніо Маура), прихильники «твердої руки» – сієрвісти (Хуан де ла Сієрва). Політичні суперечності призвели до розбрату і в партії лібералів. У ній також оформилось три основні течії: ліберал-демократи на чолі з Гарсія Прієто, ліві ліберали (Сантьяго Альба) та група графа Альваро Романонеса [3, с. 7–8].

Опозицію правлячим партіям складала республіканці, вплив яких зростав паралельно зі зростанням антимонархічних настроїв всередині іспанського суспільства. Соціальною базою їх були державні службовці, демократично налаштовані представники дрібної буржуазії, кваліфіковані робітники та більшість інтелігенції. Серед республіканців виділялись дві основні партії: радикальна на чолі з А. Леррусом і демократична партія М. Альвареса. Остання

характеризувалась більшою поміркованістю, займаючи середнє місце між республіканцями та монархістами [3, с. 8]. У 1918 р. з ініціативи Лерруса були скликані на нараду всі фракції республіканців. Результатом стало створення «Республіканської федерації» та оприлюднення нею в листопаді того ж року програмного маніфесту, в якому проголошувалась необхідність вирішення аграрної проблеми, впровадження системи трудових договорів, націоналізації транспортної системи, перегляду питання про правовий статус регіонів, реорганізації армії, освіти [16, р. 270]. Іспанський республіканізм мав вагомий ідейно-інтелектуальний потенціал, але незначні політичні можливості. Таким чином, політичне життя Іспанії першої чверті ХХ ст. характеризувалось сильним розпорощенням і внутрішньою дезінтеграцією суспільних сил. Про це яскраво свідчить той факт, що за період з 1917 р. по 1923 р. відбулось 13 урядових криз [13, с. 28]. Конституційно-монархічний режим себе дискредитував, через нездатність адаптуватись до демократизації та радикалізації іспанського суспільства «династичні» партії поступово втрачали авторитет. Закономірним наслідком даного процесу стала втрата довіри населення до них, що проявилось насамперед у збільшенні числа громадян, які відмовлялись від участі у виборах [17, р. 23]. У цих умовах серед правлячих кіл набула поширення ідея «революції згори», прихильником якої був один із кращих політиків монархії Антоніо Маура. Він виступав за помірковані реформи, які б забезпечили соціальний прогрес, орієнтуючись при цьому на Європу при збереженні монархічних та католицьких традицій Іспанії [4, с. 40–41]. Проте всі його спроби стабілізувати ситуацію не дали бажаних результатів, адже реформи мали половинчастий, незавершений характер, стосувались переважно другорядних проблем, велика їх частина так і не були втілені в життя. Після закінчення світової війни соціальні суперечності набрали особливої гостроти. Внаслідок розширення виробництва різко зросла чисельність робітничого класу – в 1918 р. в країні нараховувалось близько 2 млн. робітників [1, с. 98]. Важкі умови праці та низький рівень життя спонукали їх до боротьби за свої права, що призвело до поширення робітничого руху. Тому в країні звичним явищем стали страйки, а період з 1917 р. по 1921 р. навіть дістав назву «більшовицького трьохліття» [10, с. 412]. У цих умовах великий вплив отримали соціалісти, що знайшли прихильників серед робітників, частини держслужбовців та інтелігенції. Іспанська Соціалістична Робітничая партія (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) була утворена ще в 1879 р., але до 1884 р. діяла нелегально. В основі її програми лежали положення вчень Маркса та Енгельса: трансформація приватної власності у суспільну, емансипація робітників, передача політичної влади робітничому класу [16, р. 104 – 105]. Зазначимо, що в умовах політичної нестабільності іспанського суспільства ІСРП була найбільш організованою та структурованою партією, про що яскраво свідчить постійне зростання її чисельності: в 1916 р. – 13 тис., в 1919 р. – 43 тис., в 1921 р. – 58 тис. членів [16, р. 343]. Лідери соціалістів І. Пріето, Х. Бестейро, Л. Кабальєро відкидали можливість співпраці з іншими партіями, оскільки їх не влаштовували «часткові» соціальні реформи, за які виступали монархісти [21, с. 251]. Тому не дивно, що значна частина робітників різних галузей промисловості, під керівництвом ІСРП масово створювали профспілки, які в 1888 р. об'єднались у Всезагальний союз трудящих (Unión General de Trabajadores de España) – ВСТ. Найбільшим впливом він користувався серед робітників Мадриду, Астурії та Країни Басків. В 1920 р. ВСТ нараховував понад 200 тисяч членів [22, с. 30]. Але більша частина робітників віддавала перевагу вступові у синдикати, керовані анархістами. Справа в тому, що історично анархо-синдикалізм розвинувся в Іспанії раніше, ніж соціалістичний рух, чому сприяли роздробленість країни на окремі провінції, слабкий розвиток промисловості, перевага дрібних та середніх підприємств [7, с. 48 – 49]. Загалом поширення синдикалістського руху в Іспанії було зумовлене рядом причин: утворення класу найманих робітників, концентрація виробництва, нестабільність соціального становища пролетаріату, зменшення втручання держави у відносини між робітниками та підприємцями, вплив політичних партій тощо [23, с. 4 – 5]. Революційно-синдикалістський рух, який проголосив свою незалежність від усіх політичних партій та ідеологій, вперше виник у Франції на початку ХХ ст. і стрімко поширився по всій Європі. Синдикат являв собою профсоюз, орган протистояння владі підприємців і держави, інструмент так званої «прямої дії» для безпосереднього відстоювання робітниками своїх інтересів. В Іспанії він сприймався ще й як засіб революційної боротьби [24, с. 21–22]. Противагою революційного синдикалізму був так званий християнський синдикалізм. Його ідейними засадами були християнські соціальні принципи, відмова від революційних засобів боротьби, партійно-політичний нейтралітет, легальні засоби для досягнення цілей. За мету ж визначалось встановлення «світового соціального і економічного порядку», основою якого буде

«інтелектуальна і фізична праця» окремої особистості [25, с. 82, 85]. Але значного поширення в Іспанії християнський синдикалізм не здобув, охопивши переважно лише деякі аграрні райони. Так у 1919 р. була утворена Національна католицька аграрна конфедерація, яка мала вплив серед частини селян Кастилії, Арагону, Андалусії, Естремадури та Леванту [4, с. 77]. Іспанські робітники зробили свій вибір на користь більш радикального анархо-синдикалізму. Головними центрами іспанського анархізму стали промислово розвинені регіони: Барселона, Сарагоса і Севілья [12, с. 17 – 18]. Анархізм в Іспанії потрапив на родючий ґрунт: він спирався на міцні обшинні (комунітарні) традиції, стародавні традиції вольностей міст і мав сильні позиції через слабкість розвитку капіталізму. На розвиток іспанського анархізму (анархо-комунізму) вплинули ідеї Бакуніна та Кропоткіна, які вважаються класиками анархізму. Анархо-синдикалісти відкидали необхідність політичної боротьби, керівної ролі політичних партій і вважали вищою формою організації робітничого класу профспілки. У 1911 р. для координації діяльності чисельних анархо-синдикалістських профспілок була утворена Національна конфедерація праці (Confederación Nacional del Trabajo). Основу її складали галузеві профспілки, до кожного з яких входило мінімум 25 осіб. За основне завдання ставилось знищення формального правління й заміна його системою договорів і угод між професійними групами. В 1919 р. іспанська НКП нараховувала понад 1 млн. членів, поширивши свій вплив в Естремадурі, Андалусії, Леванті, Арагоні, Каталонії [13, с.90]. В іспанському анархо-синдикалізмі довгий час не було єдиних, загально визнаних уявлень про соціальні та суспільні цілі. Люди швидше розуміли, чого вони не хочуть, аніж усвідомлювали, чого слід домагатись. Лише в 1919 р. НКП офіційно проголосила своєю метою лібертальний комунізм. Анархісти намагались знайти гармонію між синдикатом і особистістю, спираючись на суверенітет останньої та ставлячи свободу вище усіх обмежень. Особлива увага приділялась принципу вільної згоди, такій формі розпоряджання засобами праці, які забезпечили б усім рівні можливості брати участь у виробництві. Іншими основоположними принципами лібертального комунізму було надання кожній людині можливостей для задоволення її потреб; вимога від індивіда працювати в міру своїх можливостей на благо суспільства; відмова від існуючої системи покарань та інститутів відбування покарань, оскільки, на їх думку, злочинність є логічним результатом існуючого стану соціальної несправедливості. Для досягнення справжньої свободи, на думку анархістів, потрібно відмовитись від всевладдя приватної власності і авторитарного тиску держави, залежності від релігії і церкви [26, с. 59]. Тому вони вимагали скасування всіх церковних інститутів, виступаючи навіть за відкидання норм християнської моралі та оголошення «війни релігіям» [9, с. 43]. Органічним та ідейним ядром іспанського анархізму слугувала підпільна Федерація анархістів Іберії (Federación Anarquista Ibérica – FAI) [22, с. 43]. Засобом для досягнення «соціальної справедливості» іспанські анархісти обрали тактику «прямої дії», тобто терор, найвідомішими провідниками якого були Гарсія Олівер, Буенавентура Дурруті, Франсиско Аскасо [6, с. 98]. Були утворені спеціальні озброєні групи, які займались організацією замахів на урядових діячів. Лише за півроку – з грудня 1922 по травень 1923 – в Барселоні у результаті анархістського терору 34 людини було убито, 76 поранено і ще 63 замаху були безрезультатними [15 р. 331]. Анархісти здійснили навіть декілька невдалих замахів на короля Альфонса XIII. Подібна практика лише погіршила і без того катастрофічне внутрішньополітичне становище в країні.

Соціально-політичною нестабільністю в Іспанії скористались не лише анархісти. У 1921 р. була утворена Комуністична партія Іспанії (І. Асеведо, Д. Ангіано, Ф. Пересагуа, Д. Ібаррурі). Зазначимо, що в радянській історіографії роль комуністичної партії в політичному житті Іспанії значно перебільшувалась. Насправді ж на момент створення КПІ нараховувала не більше 6 тис. членів, а зоною її впливу була переважно Біскайя, де вона керувала діяльністю профспілок шахтарів і частково металургів [6, с.52]. КПІ робила спроби заручитися підтримкою анархістів та домогтись включення НКТ до свого складу, але жодних результатів не досягла [27, с. 1619 – 1620]. Не підлягає сумніву, що в утворенні компартії Іспанії значну роль зіграв Комінтерн, але потім він надовго втратив до неї інтерес. КПІ отримувала фінансову допомогу з боку Комінтерну, але в цілому зв'язки мали епізодичний характер. У результаті серед комуністів не існувало єдності, адже спроби «більшовизувати» КПІ викликали лише внутрішню дезінтеграцію та розкол партії на кілька автономних груп [8, с. 11]. Нечисленна комуністична партія змушена була надовго зійти з політичної арени, так і не здобувши широкої підтримки серед населення.

Наростаюча політична нестабільність спричинила посилення відцентрових тенденцій у країні. На тлі всіх політичних рухів з особливою силою проявився регіональний націоналізм. Однією з причин його поширення в Іспанії стала своєрідна економічна асиметрія, зумовлена бідністю сільськогосподарських зон Андалусії, Естремадури, Мурсії, Арагону та зосередженням у промислово розвинених Каталонії, Басконії і Галісії торгової і фінансової буржуазії. Це спричиняло постійні суперечності між центральною та регіональною елітами країни [13, с. 8]. Так в основі каталонського націоналізму лежали саме економічні суперечності із аграрними провінціями внутрішньої частини Іспанії, адже 30% усіх державних податків надходили з Каталонії [7, с. 93]. Тому соціальною базою руху були в основному представники міської буржуазії та промислово-фінансової олігархії, які використовували його для тиску на центральний уряд з метою отримання різноманітних економічних пільг та привілеїв [13, с. 33]. У Каталонії була утворена партія під назвою «Регіоналістська ліга» під керівництвом Ф. Камбо. Вона виступала за автономію та представництво в уряді і кортесах. Більш ліві сили під керівництвом полковника Ф. Масія заснували у 1919 р. «Національну демократичну федерацію Каталонії», навколо якої об'єдналися інтелігенція, студентство, частина робітників та держслужбовців [3, с. 9]. Підґрунтям баскського націоналізму був постулат про етнокультурну, мовну й історичну винятковість «стародавнього» баскського народу. Крім того, баски наголошували на тому, що протягом чотирьох століть вони мали широку адміністративну і податкову автономію в складі Іспанії. Кінцевою ціллю проголошувалось формування суверенної і єдиної держави. Теоретиком баскського націоналізму був С. Арана, який ще в 1895 р. заснував Баскську націоналістичну партію. Активний процес створення регіональних політичних партій свідчив про слабкість центральної влади.

Отже, після втрати монархістами авторитету й політичного впливу в Іспанії не знайшлося реальної політичної сили, здатної їх замінити. Відомий іспаніст С. Пейн вважає, що криза конституційно-монархічної системи в Іспанії була спричинена трьома основними факторами: колосальними затратами на колоніальні війни; тиском відцентрових сил; відсутністю спільної для всіх іспанців ідеології «державного» націоналізму [17, с. 17]. Партіям і течіям була властива нетерпимість до інакодумців, диктатура вождів і нездатність до міжпартійних компромісів. Республіканці виступали за помірні політико-правові перетворення: розширення виборчого права, секуляризацію, пом'якшення кримінального кодексу. Вимоги соціалістів були зосереджені навколо соціальних реформ. Баскські націоналісти, ревні католики, утримувались від політичної співпраці, а каталонські націоналістичні партії лише іноді висловлювали свою підтримку республіканцям. Анархісти взагалі не погоджувались на переговори з політичними партіями. Різною була і їх соціальна база: республіканці спирались на інтелігенцію і частину буржуазії, соціалісти – на кваліфікованих робітників, а анархісти – на низькооплачувану частину міських робітників. За словами російського дослідника Данілова С., політичні симпатії іспанця можна було визначити за газетою, яку він читав: монархісти купували лише «ABC», республіканці – «Política» та «El Sol», анархісти – «Solidaridad obrera», праві соціалісти – «El Solista», помірковані соціалісти – «Adelante», ліві соціалісти – «Claridad» [12, с. 18 – 19].

Традиційно велику роль в політичному житті Іспанії відігравали військові. Вони давно не отримували значних перемог, але від цього їх втручання в політику не зменшилось. Масового характеру набуло створення серед офіцерів так званих «військових хунт оборони», які вважали своїм обов'язком «врятувати» Іспанію від засилля недалекоглядних політиків, що були не в силі навести в країні порядок. Такі настрої в армії були зумовлені частково й тим, що впродовж XIX – поч. XX ст. уряди занадто часто вдавалися до допомоги військових. У результаті армія мала більше значення як знаряддя внутрішньої політики, ніж як інструмента для ведення війни [17, р. 25]. Крім того, іспанське офіцерство було об'єднане сильним кастовим духом. Спираючись на армію, Бурбони одночасно побоювались її, тому наділили військових вагомими привілеями. Армія і флот були перевантажені командними кадрами. На 18 рядових солдат припадав один офіцер [12, с. 16]. Під час війни в Марокко затрати на військові цілі зросли з 373 млн. песет у 1914 р. до 1199 млн. песет у 1921 р., причому більша частина цих коштів йшла на утримання командного складу армії та флоту [6, с. 26]. Тому не дивно, що в суспільстві поступово поширювались антимилітаристські настрої. За вдалим висловом Ортеги-і-Гассета, «Марокко зібрало розколоту душу армії в один кулак, готовий нанести нищівний удар», і з тих пір армія стала нагадувати «заряджену гармату, що не знає, куди стріляти» [28, с. 161]. Проте вона продовжувала залишатись основною опорою іспанської монархії в умовах кризи.

Загалом в політичному плані період з 1917 по 1923 рр. був найбільш конфліктним за всю епоху Реставрації. Про це свідчили численні урядові кризи, ріст страйкового руху, активізація анархо-терористичних груп, посилення відцентрових тенденцій, економічно-фінансова криза, все більше втручання військових у політику, падіння авторитету правлячих партій і відсутність дієвої політичної сили, здатної згуртувати іспанське суспільство. Неспроможність урядів стабілізувати ситуацію в країні призвели до поширення антимонархічних настроїв. Серед правлячих кіл все частіше звучала думка про встановлення режиму «твердої руки». Існуюча партійно-політична система виявилась нездатною дати відповідь на нагальні вимоги часу і була приречена на крах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іваницька О. П. Новітня історія Іспанії в життєписах королів. Альфонсо XIII – король парадоксів. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 232 с.
2. Іваницька О. П. Франко – каудильйо Іспанії. – Вінниця: Книга-Вега, 2002. – 424 с.
3. Испания. 1918 – 1972 гг. // Под ред. И. М. Майского. – М.: Наука, 1975. – 495 с.
4. Гарсиа Хосе. Испания XX века. – М.: Мысль, 1967. – 486 с.
5. Гарсиа Хосе. Диктатура Примо де Ривера. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 367 с.
6. Галан Хосе Мариа. Крушение монархии в Испании (1917-1931 гг.). – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1959. – 134 с.
7. Варга Е. Испания в революции. – М.: Соцэкгиз, 1936. – 118 с.
8. Мещеряков М. Коммунистическая партия Испании и Коминтерн. // Новая и новейшая история. – 1991. – №5. – С.10 – 26.
9. Пономарева Л. Испанский католицизм XX века. – М.: Наука, 1989. – 287 с.
10. Испанские короли. 18 исторических портретов от средних веков до современности/ Под ред. Бернекера В. Л. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 512 с.
11. Алексеева Т. Институт главы государства в истории испанского конституционализма, XIX – XX вв. // Фемис. – 2005. – Вып. 6. – С. 53 – 84.
12. Данилов С. Гражданская война в Испании (1936 – 1939). – М.: Вече, 2004. – 352 с.
13. Политическая история Испании XX века: учебное пособие. / Г. И. Волкова, А. В. Дементьев. – М.: Высшая школа, 2005. – 191 с.
14. Angel Ruiz Ayucar. El partido comunista. 37 años de clandestinidad. – Madrid: Libreria Editorial San Martin, 1976. – 477 p.
15. Almagro Fernandez Melchor. Historia del reinado de Alfonso XIII. – Barcelona: Montaner y Simon, s. A., 1977. – 488 p.
16. José Sánchez Jiménez. La España Contemporánea. (1875 – 1931). – Madrid, 1991. – 470 p.
17. Payne Stanley G. El regimen de Franco. 1936 – 1975. – Madrid: Alianza Editorial, 1987. – 682 p.
18. Payne Stanley G. The Spanish Civil War, the Soviet Union, and Communism. – London, 2004. – 400 p.
19. Constitución española de 1876.// http://wikisource.org/wiki/constitución_española_de_1876.
20. Пискорский В. К. История Испании и Португалии. – СПб, 1902. – 180 с.
21. Бухармедова Л. М. Некоторые аспекты становления социалистической пропаганды в Испании (по материалам ранних работ Пабло Иглесиаса)./ Проблемы испанской истории. – М.: Наука, 1984. – С. 248-257.
22. Томас Х. Гражданская война в Испании. – М.: Центрполиграф, 2003. – 576 с.
23. Лобок Д., Морозов В. Профсоюзное движение. История, теория, практика. – СПб., 2007. – 244 с.
24. Дамье В. Исторические судьбы анархо-синдикализма в Европе. // Новая и новейшая история. – 2005. – № 5. – С. 21 – 37.
25. Домнич М. Очерки истории христианского синдикализма. – М.: Наука, 1976. – 192 с.
26. Коваль Б. И. Этика анархизма // Новая и новейшая история. – 1990. - № 5. – С. 53–66.
27. Хрестоматия по новейшей истории. Т. I. (1917 – 1939 гг.) – М., 1960. – 928 с.
28. Ортега-и-Гассет Х. Безхребетна Іспанія: Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – 420 с.

Скопова Е.И. ПАРТИЙНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ИСПАНИИ, ЕЕ СТРУКТУРА И ОСОБЕННОСТИ В ГОДЫ КРИЗИСА КОНСТИТУЦИОННО-МОНАРХИЧЕСКОГО РЕЖИМА (1918 – 1923 ГГ.)

В статье анализируются особенности испанского парламентаризма и партийно-политической системы в период кризиса конституционно-монархического режима. Исследуются программы и социальная база партий и движений, соотношение сил на внутреннеполитической арене.

Ключевые слова: анархо-синдикализм, кортесы, консерваторы, либералы, коммунисты, республиканцы, кризис конституционно-монархического режима.

Scopova O.I. PARTY-POLITICAL SYSTEM OF SPAIN, ITS STRUCTURE AND PARTICULARITIES AT THE YEARS OF THE CRISIS OF CONSTITUCIONAL-MONARCHIST REGIME (1918 - 1923)

In article peculiarities of Spanish parliamentarianism and party-political system at the period of the crisis of constitutional-monarchist regime are analysed. The programs and social base of parties and movements, correlation of power on home-policy arena are researched.

Key words: anarcho-syndicalism, Cortes, conservatives, liberals, communists, republicans, the crisis of constitutional-monarchist regime.

УДК 94 (437) «1918-1929»

О.М. Кравчук

СЛОВАЦЬКІ ПОЛІТИКИ В УРЯДАХ ЧСР У 1918 – 1929 РР.

У статті висвітлюється участь словацьких політиків в урядах ЧСР, соціальна база правлячої коаліції в Словаччині, особливості політичного розвитку словацького суспільства в 1918 – 1929 рр.

Ключові слова: Чехословацька республіка, правляча коаліція, соціальна база, політичний розвиток.

Одним з ключових критеріїв демократичності поліетнічної держави є представництво її національних спільнот в органах влади. У випадку Чехословаччині міжвоєнного періоду, однією з причин внутрішньої нестабільності якої були чесько-словацькі суперечності, зазначене питання на урядовому і парламентському рівні реалізовувалося в формуванні коаліційної більшості. Показник її підтримки виборцями в Словаччині засвідчує другий важливий критерій демократизму країни, показує соціальну базу правлячої коаліції в регіоні (підтримка виборцями політики держави). Висвітлення цих питань дозволяє більш повно з'ясувати особливості функціонування політичної системи держави чехів і словаків, прослідкувати тенденції політичного розвитку словацької еліти і суспільства. Окремі аспекти зазначеного питання висвітлили А. Бартлова, М. Беднарж, В. Бокош, С. Віднянський, М. С. Дюріца, М. Йогн, З. Карнік, Д. Ковач, П. Мосні, Я. Опат, Я. Ріхлік, М. Шостак, І, Шніцер та інші, які, в основному, зосередилися на критиці централізаторської політики уряду ЧСР в Словаччині і особливостей словацького автономістського руху. Мета статті – проаналізувати представництво словацьких політиків в урядах ЧСР, соціальну базу правлячої коаліції в Словаччині і виявити особливості політичного розвитку словацького суспільства у 1918–1929 рр. – в роки становлення і стабільного розвитку республіки.

Вирішальні події у становленні чехословацької державності відбувалися в Празі і Турчанському Св. Маритині. 28 жовтня 1918 р. Національний комітет в Празі прийняв перший закон Чехословацької держави, яким оголосив себе урядом. До його складу увійшли 4 чеські політики і один словак – Вавро Шробар, який також підписав перший закон Чехословаччини.

30 жовтня 1918 р. Словацька національна рада декларувала необхідність входження Словаччини до складу спільної держав з чехами. Але в СНР не було силових структур. З огляду на це і серйозну внутрішню нестабільність в регіоні, 4 листопада 1918 р. Національний комітет прийняв рішення призначити тимчасовий словацький уряд. Його очолив В. Шробар, а до складу увійшли П. Благо, І. Дерер, А. Штефанек. Уряд розпочав свою діяльність 6 листопада 1918 р. в словацькому місті Скалиця. Але він не зміг взяти під контроль ситуацію в краї, до якої почала повертатися колишня угорська адміністрація. «Скалицький уряд» діяв до 14 листопада 1918 р. Саме тоді новоскликані Національні збори Чехословаччини сформували загальнонаціональну коаліцію і перший уряд держави, який очолив К. Крамарж (націонал-демократ) (14 листопада 1918 – 8 липня 1919 року). У складі цього уряду словаки зайняли посади міністра громадянського здоров'я і фізичного виховання (В. Шробар) та міністра війни (М. Р. Штефанік) [3, s. 309]. Представництво словаків збільшилося 17 грудня 1918 р. Національні збори прийняли закон про надзвичайні перехідні заходи в Словаччині. Необмежені повноваження «для консолідації відносин і до забезпечення правильного державного життя» в регіоні отримав Міністр з повною владою для управління Словаччиною, посада якого вважалася тимчасовою. На цю посаду був призначений В. Шробар.